

– доступ до освіти та медичних послуг: забезпечення права на освіту та медичну допомогу для внутрішньо переміщених дітей є критичним для їхнього розвитку та забезпечення майбутнього. Перешкоди в доступі до цих послуг можуть масштабно погіршити їхню ситуацію;

– соціальна інтеграція та психологічна підтримка: важливою складовою захисту прав внутрішньо переміщених дітей є забезпечення їх соціальної інтеграції в новому оточенні та надання психологічної підтримки для подолання стресу та травм, які вони можуть зазнати через досвід переслідувань або втрати.

У цілому захист прав внутрішньо переміщених дітей в Україні вимагає комплексного підходу та спільних зусиль усіх зацікавлених сторін для забезпечення їхнього благополуччя та розвитку в суспільстві.

1. Аналітика. *IOI*. URL : <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo/>.

2. Щербань С., Черноусов А., Прашко О. Становище внутрішньо переміщених сімей із дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни: результати дослідження. 74 с. URL : <http://surl.li/fjgts>.

УДК 94(477)"1917-1920"

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/133-135

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу Міжрегіональної Академії управління персоналом, доктор наук з державного управління, професор

Олег ЯЦИНО

аспірант кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом

ПРОЄКЦІЯ НА СУЧАСНІСТЬ: ПРИКЛАД НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. (ОТАМАНЩИНА)

Дослідження національного спротиву в роки Української революції 1917–1921 рр., особливо як він відображається у феномені отаманщини, має велику актуальність у сучасному контексті, особливо з огляду на російсько-українську війну (2014–2024 рр.), оскільки під час теперішньої війни в Україні важливо уникати дестабілізуючих чинників у суспільстві. Метою такого дослідження є розуміння історичних коренів та механізмів формування національного спротиву, що може відобразити своєрідну ідентичність і дух нації в умовах зовнішньої агресії, а з іншого боку, створити деструктивну загрозу ситуацію та спричинити внутрішню кризу.

У період 1917–1921 рр. Україна пройшла різні форми державності. Ключову роль у підтримці незалежності все-таки мала відігравати армія, проте створення збройних сил розглядалося українськими урядами по-різному. За часів Центральної Ради було створено 1-й Український козацький полк імені гетьмана Богдана Хмельницького, 2-й Український козацький полк ім. П. Полуботка, 3-й Український козацький полк ім. М. Грушевського, 1-й Український запасний полк (пізніше імені П. Дорошенка). Завдяки піднесенню національного військового руху відбулося три військові з'їзди, які забезпечили підтримку УЦР і були головною рушійною силою в прийнятті чотирьох універсалів. Доречно підкреслити, що ухвали військових з'їздів повною мірою не були реалізовані, насамперед в плані розбудови української армії – це призвело до втрати державності.

У той же час за періоду Директорії, окрім регулярних військових частин на території України, активізували свою боротьбу повстанські загони. Вони значно вплинули на політичну ситуацію в країні, але їхня діяльність не завжди мала позитивний характер.

Отаманщину, на думку низки авторів, необхідно розглядати своєрідним явищем Української революції періоду Директорії, яке виникло наприкінці 1918 р. Часті переміни

влади, бандитизм, бойові дії та недовіра до влади, яка була десь далеко в столиці, породили феномен військової справи, відомий в історіографії як отаманщина. Перша історична згадка цього терміна датується наприкінці 1919-го – на початку 1920 р. у мемуарній праці В. Винниченка «Відродження нації», де отаманський рух характеризується здебільшого негативно, як деструктивна сила української революції [3]. Отаманщина – це переважно селянський збройний рух на території Наддніпрянщини та Півдня України, в основу якого була покладена боротьба численних партизанських загонів, очолюваних місцевими командирами (отаманами), які, окрім цього, виконували функції політичної, адміністративної та військової влади у регіоні. Селянський отаманський рух досяг свого піку у 1918-1920 рр. Загалом історична наука дала отаманщині негативну оцінку, як деструктивній силі, що паралізувала українську визвольну боротьбу, поглиблювала внутрішній фронт.

Як зазначає автор В. Верстюк, «у літо 1918 року практично жодне село не залишилося осторонь опозиції Гетьманату. Численні документи свідчать про напади селян на посадовців, панські маєтки та навіть німецьку варту. Цей захисний рух поширився на Наддніпрянщині, Південній та частково Східній Україні. Приблизно 50 тисяч повстанців були активні у 1919 році, але точну кількість учасників важко визначити через стихійний характер руху та відсутність обліку. Лідери руху, як Никифор Григор'єв, Нестор Махно, Данило Терпило Зелений та Євген Ангел, не обов'язково були селянами; серед них були також представники інтелігенції. Більшість керівників руху мали вік від 20 до 40 років і прагнули створити вільне суспільство, вільне від домінуючої влади. Хоча більшість прихильників були соціалістами, були й анархісти. Цей рух можна порівняти з феодалною роздробленістю, де існувала слабка центральна влада та численні місцеві «воєнні лорди». Незалежна політика отаманів, які часто воювали проти всіх, ще більше заглиблювала політичну кризу в Україні» [2].

В науковій літературі прослідковуємо те, що українська радянська армія мала на кінець грудня у своїх лавах до 12 тис. багнетів і шабель при 18 гарматах. Така різниця військових потенціалів сторін непокоїла В. Антонова-Овсієнка як військового. Як політичний діяч він розумів, що ситуація на Україні неоднозначна. Жодна з сторін, що претендувала на владу, не мала абсолютної переваги сил. В такому випадку останнє слово належатиме повстанській масі. Який шлях вона обере? Кому віддасть свою підтримку? Стоятиме лише за національне самовизначення чи піде далі шляхом соціальних зрушень? Інформація, яка надходила з України, переконувала в тому, що ситуація там сприятлива для відновлення радянської влади. «Насамперед петлюрівські загоны значною мірою містять елементи, схильні до підтримки Радянської влади, – доповідав В. Антонов-Овсієнко головному. – На Лівобережній Україні основним ядром повстанців є їх полтавська організація, яка нараховує до 4000 тис. чоловік і має деякий запас зброї. Повстанські настрій сильні у Конотопському, Путивльському і Чернігівському повітах і в деяких повітах Харківщини (у Гайворонському, Змієві, Чугуєві). На Правобережній Україні радянська влада може розраховувати цілком на південні повіти Київської губернії і на весь Криворізький басейн. У Катеринославі Рада відновлена, весь Новомосковський повіт і Верхньодніпровськ у руках робітничих Рад. Павлоград захоплений радянським загonom, який веде наступ на Лозову... У Донецькому басейні діє оперативний штаб обласного революційного комітету. Він разом з загонами Махна розчищає басейн від білогвардійців і відновлює в ньому радянську владу» [1].

Приклади національного спротиву під час Української революції можуть стати джерелом вивчення стратегій, тактик та мотивацій, які використовувалися українськими військовими для захисту своєї землі та культури. Це може допомогти сучасним українським військовим та громадянам зрозуміти історичний контекст та посилити їхній дух і впевненість у боротьбі за незалежність та територіальну цілісність сьогоденної України. Зараз в тилу ворога діють українські партизанські загоны. Участь українського народу в боротьбі за свою незалежність в тяжкі часи революції показує, що справжня зміна можлива тільки через активну дію громадян. Як бачимо, досвід військового будівництва є визначальним критерієм оцінки державотворення, оскільки вказує на життєздатність держави.

В цілому висновки з дослідження отаманщини в контексті сучасних реалій російсько-української війни підкреслюють важливість національного спротиву, активної участі громадян, підтримки культурної спадщини та необхідність співпраці та об'єднання для досягнення успіху у боротьбі за національні інтереси та незалежну Україну.

1. Верстюк В. Махновщина: селянський повстанський рух на Україні (1918-1921). Київ : Наук. думка, 1992. 368 с.
2. Гай-Нижник П. Отаманщина в період Директорії УНР: соціальна база і місце в національно-визвольній боротьбі. *Література та культура Полісся*. 2010. Вип. 58. С. 105–114.
3. Кульчицький С. Отаманщина // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. Смолій (голова) та ін. ; НАН України ; Інститут історії України. Т. 7. Київ : Наук. думка, 2010. 728 с.

УДК 340.12+316.7

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/135-137

Майя ТРИНЯК

професор кафедри філософії
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди; професор
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса (м. Харків),
доктор філософських наук, професор

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТАХ

Потреба у безпеці належить до переліку базисних, першочергових потреб людей та соціальних спільнот. Окрім безпосередніх інтересів щодо безпеки (особистості, суспільства, держави), пов'язаних із наявністю різних загроз виживанню та існуванню цих суб'єктів, існують життєво важливі інтереси індивідів, соціальних спільнот, народів, націй, що можуть зазнавати утиску від інших суб'єктів, а отже, потребують захисту. Захищеність цих інтересів забезпечує необхідні умови для повноцінного існування та успішного розвитку індивідів та соціальних суб'єктів.

В цілому національну безпеку логічним буде трактувати як наявність у держави власних сил, необхідних для реальної нейтралізації будь-яких негативних впливів, що загрожують не тільки її суб'єктності на світовій арені, а й її історично зумовленому розвитку. Отже, відображаючи рівень захищеності держави від внутрішніх та зовнішніх загроз у всіх сферах її життєдіяльності, безпека, як інтегративний феномен, має низку сутнісних ознак:

По-перше, «безпека держави – це такий стан усієї системи внутрішньодержавних відносин та взаємозв'язків, що характеризується відносною єдністю життєво важливих інтересів суспільства, держави та особистості, соціально-політичного, економічного та духовного життя, взаємною відповідальністю влади та громадян, усього суспільства щодо забезпечення безпеки» (1). У цій ознаці знаходить своє вираження характер тих внутрішніх системних процесів у суспільстві, від яких значною мірою залежить сталість безпеки держави в цілому, а також стрижневі, системоутворюючі елементи безпеки; її головний об'єкт, що уособлює життєво важливі інтереси держави, суспільства та особистості; ступінь їхньої єдності тощо. По-друге, не менш значущою ознакою безпеки держави є відчуття захищеності в її громадян, суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз. Ця ознака фіксує сутнісну характеристику ефективної системи забезпечення безпеки, оскільки від ступеня захисту держави та суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз залежить власне їх існування, спроможність провадити самостійний політичний та економічний курс, вирішувати різноманітні завдання у складному та суперечливому світі, виходячи із власних національних інтересів та пріоритетів. По-третє, одним із ключових показників безпеки держави є стійкість підвалин національної культури до деструктивних впливів внутрішнього та зовнішнього характеру, стабільність та прогресивність її розвитку. Цей показник пов'язаний насамперед зі здатністю національної культури до самозбереження та самовираження, з можливостями держави реалізувати, у контексті неоднозначного цивілізаційного процесу, найбільш прийнятні форми розвитку держави.

Існує щонайменше чотири підходи до трактування поняття національної безпеки: офіційний, системно-філософський, соціологічний та аксіологічний. Згідно з офіційним